

Секція С4 Психологія	
УДК 159.9:355.01(73:477)	
Дата першого надходження статті до видання	2026-07-30
Дата прийняття статті до друку після рецензування	2026-08-30
Дата публікації/оприлюднення	2026-08-30

**Операційна психологія в секторі безпеки та оборони США та перспективи
впровадження напрямку в Україні**

Роман Ярославович Яремко

кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри практичної психології та педагогіки,

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності, Львів, Україна

e-mail: r.yaremko@ldubgd.edu.ua

<https://orcid.org/0000-0002-2781-7788>

Коваль Ігор Святославович

доктор педагогічних наук, начальник факультету психології та соціального захисту,

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

e-mail: i.koval@ldubgd.edu.ua

<https://orcid.org/0000-0002-9204-9228>

Крук Станіслав Леонідович

кандидат педагогічних наук, доцентдоцент кафедри практичної та педагогіки психології та соціального захисту,

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

e-mail: slkruk19@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-7453-1918>

Чорниш Юрій Іванович

доктор філософії, старший викладач кафедри практичної психології та педагогіки,

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

e-mail: settik27@gmail.com

<https://orcid.org/my-orcid?orcid=0000-0003-0578-7351>

Ткачик Оксана Тарасівна

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності, Львів, Україна

e-mail: o.tkachyk2023@ldubgd.edu.ua

<https://orcid.org/0009-0002-2308-2822>

Анотація. Стаття присвячена операційній психології у секторі безпеки та оборони США та перспективам упровадження її окремих підходів в Україні. Актуальність роботи зумовлена ускладненням сучасного операційного середовища, високою динамічністю та невизначеністю збройних конфліктів, а також необхідністю розширення традиційного психологічного забезпечення за межі роботи безпосередньо з особовим складом.

Мета дослідження полягає у визначенні особливостей становлення та сучасного функціонування операційної психології у секторі безпеки та оборони США, систематизації основних напрямів діяльності операційних психологів та обґрунтуванні перспектив адаптації окремих елементів американського досвіду до умов України.

Методи дослідження. Методологічну основу становлять теоретичний аналіз наукової літератури, аналіз нормативно-правових і доктринальних документів, систематизація та порівняння підходів до психологічного забезпечення військової діяльності у США та Україні.

Основні результати. У результаті аналізу визначено основні напрями діяльності операційних психологів у США, до яких належать професійно-психологічний відбір і оцінювання персоналу, психологічний супровід військової підготовки, участь у програмах SERE, аналіз групової динаміки, поведінковий аналіз противника, підтримка інформаційних операцій, прогнозування поведінки та консультативна взаємодія з командуванням. Встановлено, що важливим концептуальним підґрунтям американського підходу є врахування людського виміру під час оцінювання операційного середовища, зокрема аналіз мотивації, намірів, поведінкових особливостей, соціокультурних умов і можливих реакцій учасників операцій. Проаналізовано сучасні передумови розвитку операційної психології в Україні, зокрема нормативні зміни у сфері психологічної допомоги та професійно-психологічного відбору. Визначено, що українська система наразі переважно зосереджена на психологічному забезпеченні особового складу та подоланні наслідків бойового стресу, тоді як операційне консультування командирів, поведінковий аналіз, психологічний супровід планування операцій і підтримка розвідувальної діяльності потребують подальшого нормативного та організаційного розвитку. Обґрунтовано, що адаптація окремих елементів американського досвіду може сприяти формуванню в Україні спеціалізованого напрямку психологічної діяльності, орієнтованого на інтеграцію психологічних знань у процеси оперативного планування, підготовки та управління.

Наукова новизна полягає у систематизації основних функціональних компонентів операційної психології на основі досвіду США та визначенні їх співвідношення з наявними підходами до психологічного забезпечення сектору безпеки та оборони України.

Практичне значення результатів полягає у можливості їх використання для подальшого розвитку нормативних та організаційних засад операційної психології в Україні, визначення статусу й функціональних обов'язків відповідних фахівців, розроблення спеціалізованих програм їх підготовки та розвитку методів поведінкового аналізу й психологічного оцінювання. Окреме значення має формування чітких етичних і правових стандартів професійної діяльності.

Ключові слова: операційна психологія, військова психологія, психологічне забезпечення, сектор безпеки та оборони, США, Україна.

Operational Psychology in the Security and Defense Sector of the United States: Prospects for Implementation in Ukraine

Roman Yaremko

PhD in Psychology, Associate Professor at the Department of Practical Psychology and Pedagogy,

Lviv State University of Life Safety, Lviv, Ukraine

e-mail: r.yaremko@ldubgd.edu.ua

<https://orcid.org/0000-0002-2781-7788>

Ihor Koval

Doctor of Pedagogical Sciences, Head of the Faculty of Psychology and Social Protection, Lviv State University of Life Safety

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9204-9228>

e-mail: i.koval@ldubgd.edu.ua

Stanislav Kruk

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Practical Psychology and Pedagogy, Faculty of Psychology and Social Protection, Lviv State University of Life Safety

e-mail: slkruk19@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7453-1918>

Yurii Chornysh

PhD, Senior Lecturer at the Department of Practical Psychology and Pedagogy, Lviv State University of Life Safety

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0578-7351>

e-mail: settik27@gmail.com

Oksana Tkachyk

Lviv State University of Life Safety, Lviv, Ukraine

e-mail: o.tkachyk2023@ldubgd.edu.ua

<https://orcid.org/0009-0002-2308-2822>

Abstract. The article focuses on operational psychology in the United States security and defense sector and the prospects for implementing selected elements of its approaches in Ukraine. The relevance of the study is determined by the increasing complexity of the contemporary operational environment, the high dynamics and uncertainty of armed conflicts, as well as the need to expand traditional psychological support beyond direct work with personnel.

Aim of the study is to identify the specific features of the development and contemporary functioning of operational psychology in the United States security and defense sector, systematize the main areas of operational psychologists activities, and substantiate the prospects for adapting selected elements of the U.S. experience to the Ukrainian context.

Methods. The methodological basis of the study comprises theoretical analysis of scientific literature, analysis of regulatory and doctrinal documents, systematization, and comparison of approaches to psychological support of military activities in the United States and Ukraine.

Main results. The analysis identified the main areas of operational psychologists' activities in the United States, including professional psychological selection and personnel assessment, psychological support of military training, participation in SERE programs, group dynamics analysis, adversary behavioral analysis, support for information operations, behavior prediction, and consultative interaction with command personnel. It was established that an important conceptual basis of the U.S. approach is the consideration of the human dimension when assessing the operational environment, including the analysis of motivation, intentions, behavioral characteristics, sociocultural conditions, and possible reactions of participants in operations. The current prerequisites for the development of operational psychology in Ukraine were analyzed, including regulatory changes in the areas of psychological assistance and professional psychological selection. It was determined that the Ukrainian system is currently primarily focused on psychological support for personnel and overcoming the consequences of combat stress, whereas operational consultation of commanders, behavioral analysis, psychological support for operational planning, and support for intelligence activities require further regulatory and organizational development. It was substantiated that the adaptation of selected elements of the U.S. experience may contribute to the development of a specialized area of psychological practice in Ukraine aimed at integrating psychological knowledge into operational planning, training, and management processes.

Scientific novelty lies in the systematization of the main functional components of operational psychology based on the U.S. experience and the identification of their relationship with existing approaches to psychological support within Ukraine's security and defense sector.

Practical significance of the results lies in the possibility of using them for further development of the regulatory and organizational foundations of operational psychology in Ukraine, determination of the status and functional responsibilities of relevant specialists, development of specialized training programs, and advancement of behavioral analysis and psychological assessment methods. **Particular importance** is attached to the development of clear ethical and legal standards for professional practice.

Keywords: operational psychology, military psychology, psychological support, security and defense sector, United States, Ukraine.

Вступ

Актуальність проблеми. Психологічна підтримка є одним з основних компонентів бойової готовності персоналу [15; 17]. Її основні цілі включають оцінку психологічних показників бойової готовності військових підрозділів, моніторинг морального та психологічного стану персоналу, оцінку впливу бойових стресових факторів на поведінку військовослужбовців, прогнозування психогенних втрат та своєчасне виявлення осіб з нервово-психологічною нестабільністю. Ця сфера включає встановлення психологічної підтримки, психологічної допомоги та відновлення психічного здоров'я після успішних бойових завдань. Психологічна підготовка військовослужбовців до роботи в складних умовах бою та інших ситуаціях з метою розвитку психологічної готовності та емоційно-вольової стійкості, навичок саморегуляції, самопомоги та взаємодопомоги, професійно-психологічного відбору та позитивного соціально-психологічного клімату військової частини також є важливими.

Проблема є актуальною внаслідок унікальної ситуації сучасних збройних конфліктів, оскільки вона характеризується високою динамічністю, невизначеністю та складними впливами психологічних, соціальних, інформаційних та політичних сил. У таких умовах традиційні підходи до психологічної підтримки сил безпеки та оборони, такі як психологічна підтримка персоналу, потребують переосмислення.

Складність оперативного середовища вимагатиме розширення психологічних заходів за межі роботи з персоналом, а також аналізу поведінки тих, хто бере участь в операції, оцінки ризиків та прогнозування можливих реакцій і підтримки процесу прийняття рішень [8; 7; 10]. У цьому випадку ми не маємо чіткого уявлення про зміст оперативної психології, функціональні межі та місце оперативної психології в системі психологічної підтримки сил безпеки та оборони України. Сучасне військове середовище вимагає більш широкого використання психологічних знань, але нинішня система не дуже добре справляється з психологічною підтримкою персоналу, і психологічна підтримка не є чітко визначеною, а психологічні знання не дуже стосуються психологічного вивчення оперативного середовища, командування та оперативного планування. Випадок США, де оперативна психологія розвинулася як спеціалізована сфера діяльності в секторі безпеки та оборони завдяки своєму фокусу на США, є дуже актуальним [15; 16]. Її застосування включає психологічну підтримку в операціях, аналіз поведінки ворога та інших учасників оперативного середовища, оцінку ризиків, підтримку прийняття рішень командуванням в оперативному середовищі та консультативну взаємодію з його персоналом [1; 14; 15; 16].

Для України важливо визначити елементи американського досвіду, які можуть бути адаптовані до національних умов та організаційних і нормативних вимог для впровадження та як їх застосувати, оскільки визначення функцій психологів у нас дещо

відрізняється [9]. Оперативна психологія відрізняється від інших галузей психологічної практики роллю спеціаліста в структурі командування, їхньою роллю як комбатанта або некомбатанта, та зв'язком результатів їхньої діяльності з оперативною роботою. Таким чином, питання знаходження місця оперативної психології в системі психологічної підтримки сектору безпеки та оборони України та її функціональних меж і можливості оперування психологічними знаннями в аналізі оперативного середовища, підтримці командування та плануванні операцій залишається без відповіді.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У нещодавніх дослідженнях оперативна психологія стала розглядатися як зміна від традиційної системи психологічної допомоги у військовій сфері. Наприклад, М. Стал і М. Девріс [15] також бачать її як систему психологічної підтримки у військовій роботі, а професійні настанови АРА [1] розширюються, включаючи відбір персоналу високого ризику, поведінкову оцінку, підтримку розслідувань, кризові переговори, військові та розвідувальні операції. Ця галузь продовжувала інституціоналізуватися в роботах М. Стала та співавторів [14], де оперативний психолог не лише обслуговує та оцінює інших, але й діє професійно, з урахуванням їхньої професійної підготовки, етики та професійних навичок. Європейські дослідження є більш практичними і зосереджуються на оперативній психології, застосовуючи її до навчання в більш прикладному середовищі: А.-М. Штайнграбер та співавтори [17] пов'язують оперативну психологію з використанням у випадках високостресових ситуацій, управління стресом та навчання у цифровому середовищі, а з іншого боку, Н. Брукс і С. Н. Хіра [4] чітко зазначають, що галузь оперативної психології пов'язана не лише з військовою роботою, але й з поведінковим аналізом та консультаційними послугами для розслідувань правоохоронних органів. Подальші дослідження зосереджені на психологічній підтримці прийняття рішень в оперативному контексті. І. Д'Алессіо та співавтори [7] систематизують дослідження військового прийняття рішень як стратегічного напрямку когнітивної психології, а Дж. Маттінгсдал, Б. Г. Йонсен та Р. Еспевік [10] емпірично показують, що рішення командирів залежать від рівня та характеру загрози. В українських роботах А. В. Рудницького [13] та В. Є. Борисенка [3] увага зосереджена на індивідуальних психологічних механізмах ефективності в бойових ситуаціях, когнітивному контролі, емоційній регуляції, метакогнітивному моніторингу, витривалості та стресостійкості.

Оперативна психологія є галуззю прикладної психології для оперативної діяльності в сфері національної безпеки, оборони та громадської безпеки. Вона також є своєрідною військовою наукою одночасно і вивчає та застосовує закономірності поведінки людей у військовослужбовців під час військової служби, бойових дій та інших екстремальних стресових операцій на науковій основі і є темою прикладної психології. Психологічні знання використовуються в консультативних, аналітичних та прогностичних ситуаціях з кількома людьми, групами, організаціями для розуміння та прогнозування процесів поведінки. З огляду на деталі діяльності оперативного психолога, М. Стал та Дж. А. Стівенсон [16], підкреслюють, що вони можуть розглядати ці види діяльності як елемент розвідувальної підтримки в тому сенсі, що результати психологічного аналізу можуть бути використані в плануванні операцій. Операційна психологія трактується як галузь прикладної психологічної науки, орієнтована на підтримку оперативної діяльності у сферах національної безпеки, оборони та громадської безпеки, та зокрема, як спеціалізований напрям військової науки, що охоплює дослідження та практичне застосування закономірностей людської поведінки в умовах військової служби, бойових операцій і пов'язаних із ними екстремальних навантажень. Орієнтована на підтримку оперативної діяльності у сферах національної безпеки, оборони та громадської безпеки. Вона передбачає застосування психологічних знань у форматі консультативної, аналітичної та прогностичної взаємодії з клієнтами — індивідами, групами чи організаціями — для забезпечення ефективного розуміння,

розвитку та впливу на поведінкові процеси. Через специфіку результатів роботи операційного психолога вони навіть вважають, що його діяльність доцільніше розглядати саме як елемент розвідувального забезпечення, оскільки результати його аналізу безпосередньо використовуються при плануванні операцій.

Операційну психологію від інших напрямів психологічної практики відрізняють ключові ознаки [15]:

- місце психолога в структурі командування;
- його статус як комбатанта або некомбатанта;

Важливим кроком у розвитку системи психологічного забезпечення сектору безпеки та оборони України стало затвердження Наказу Міністерства оборони України від 11 листопада 2025 року № 768 «Про затвердження Порядку організації психологічної допомоги в системі Міністерства оборони України» [12]. Однією з ключових новацій документа стало нормативне врегулювання можливості залучення до надання психологічної допомоги не лише військових психологів, а й цивільних фахівців. Відповідно до Порядку психологічну допомогу можуть надавати посадові особи підрозділів психологічної підтримки персоналу, медичні психологи, психотерапевти, фахівці закладів охорони здоров'я системи Міністерства оборони України, а також цивільні психологи, включені до Реєстру суб'єктів надання послуг із психологічної допомоги ветеранам війни та членам їхніх сімей. У контексті розвитку операційної психології зазначені зміни мають особливе значення, оскільки створюють нормативні передумови для інтеграції до системи оборони фахівців різних профілів, що відповідає сучасній практиці країн НАТО, де до психологічного забезпечення військових операцій поряд із військовими психологами залучаються також цивільні спеціалісти зі спеціалізованою підготовкою.

- безпосередній вплив його діяльності на проведення бойових або пов'язаних із ними операцій.

Походження оперативної психології пов'язане з масовими програмами військового відбору під час Першої світової війни. Ця галузь розвивалася більш фундаментально в перші дні існування Управління стратегічних служб (OSS) під час Другої світової війни, коли психологічні аспекти вперше були використані для створення комплексної системи оцінки кандидатів для розвідки та спеціальних операцій. Саме тоді було закладено основу для сучасних центрів оцінки. Після Другої світової війни Управління стратегічних служб було розпущено, а його функції розподілені між Державним департаментом США та Міністерством війни. Дослідницькі та аналітичні підрозділи стали частиною новоствореної Тимчасової служби досліджень і розвідки, а елементи, що підтримували спеціальні та таємні операції, стали основою підрозділу стратегічних служб у складі Міністерства війни [15].

Одночасно зі структурною реорганізацією американської розвідувальної системи було оприлюднено рекомендації щодо створення єдиного механізму координації діяльності у сфері національної безпеки. Відповідно до цих рекомендацій було засновано Раду національної безпеки та Центральне розвідувальне управління (CIA), покликані забезпечити централізоване управління політикою у сфері національної безпеки й розвідувальної діяльності. Дослідники відзначають, що кадровий і організаційний потенціал OSS суттєво вплинув на становлення ЦРУ, а також розвиток Сил спеціального призначення Армії США. Попри ліквідацію OSS, участь психологів у забезпеченні національної безпеки не припинилася, а, навпаки, поступово набула нових форм. Їхня діяльність охоплювала психологічний відбір кандидатів для виконання спеціальних завдань, консультативний супровід інформаційних операцій та операцій впливу, проведення непрямих поведінкових оцінок, психологічне забезпечення програм SERE, а також участь у проведенні оперативних інтерв'ю та дебрифінгів. У цей період часу було закладено практичну основу цих видів діяльності, які згодом стали оперативною

психологією. Психологи стали більш залученими до розвідувальних та спеціальних операційних підрозділів у цей час і також брали участь у професійних дискусіях щодо етичних меж їхньої роботи [15].

Найважливішим питанням було дотримання професійних стандартів у роботі з національною безпекою, розвідкою та спеціальними операціями. Після терористичного нападу 11 вересня 2001 року оперативна психологія знову стала актуальною: поведінковий аналіз терористичних мереж, схильність до радикалізації та прогнозування поведінки екстремістських груп. Саме тут оперативна психологія стала спеціалізацією та сферою використання поведінкових наук для досягнення цілей національної безпеки. З огляду на широкий характер антитерористичних та розвідувальних операцій, зростала потреба в психологах, які можуть ефективно працювати в бойовому та оперативному середовищі. Це призвело до розробки спеціальних програм підготовки для психологічної підтримки допитів, опитувань та інших видів операцій, які були необхідні для розвитку можливостей психологічної підтримки. Сучасне військове середовище характеризується високою динамічністю, складністю та невизначеністю через гібридний характер конфліктів, швидкі зміни умов та тісну взаємозалежність психологічних, соціальних, політичних та інформаційних факторів. У такому випадку поведінковий аналіз необхідний не лише для підтримки персоналу, але й для прогнозування намірів ворога, оцінки ризиків та сценаріїв, а також для розробки стратегій впливу на населення та соціальні структури [15].

Польовий посібник армії США FM 3-0 Operations [8] є основним доктринальним документом, що визначає планування та здійснення військових операцій у рамках багатодомених операцій. Однією з ключових ідей є визнання ролі, яку відіграє людський фактор у досягненні оперативних цілей. Документ акцентує увагу на тому, що результати сучасних бойових дій залежать не лише від застосування військової сили, а й від психологічних процесів, які визначають сприйняття, прийняття рішень, мотивацію та поведінку учасників операційного середовища, яке представлено як сукупність трьох взаємопов'язаних вимірів: фізичного (Physical Dimension), інформаційного (Information Dimension) та людського (Human Dimension). Людський вимір визначається як сфера, у якій формуються сприйняття, відбувається осмислення інформації, приймаються рішення та реалізується поведінка. Крім того, FM 3-0 наголошує на необхідності систематичного врахування людського фактора під час оцінювання операційного середовища. Аналіз повинен охоплювати не лише наявні сили та засоби, але й мотивацію, наміри, поведінкові особливості, соціокультурні умови та можливі реакції всіх суб'єктів, які можуть впливати на перебіг операції. Такий підхід дає змогу більш повно оцінити оперативну обстановку та прогнозувати розвиток подій.

Професійна діяльність військових операційних психологів є багатовимірною. Одним із ключових напрямів виступає участь у системах відбору й оцінювання [1; 6; 9]. Відповідно до засад операційної психології, людина розглядається як центральний елемент військової системи. Психологи аналізують посадові вимоги, визначають необхідні компетентності та психологічні характеристики, розробляють процедури скринінгу, тестування й інтерв'ювання [2]. За умов розвитку технологій та автоматизації саме психологічні чинники — мотивація, стійкість, адаптивність, когнітивна гнучкість, саморегуляція та групова згуртованість — визначають ефективність виконання бойових завдань. Відтак, системи відбору мають оцінювати не лише базовий рівень компетентності, а й потенціал до навчання, толерантність до стресу та невизначеності, здатність до командної роботи та відповідність специфічним вимогам підрозділу. До прикладів такої діяльності належать програми підготовки операторів дистанційно керованих літальних апаратів, де психологи визначають ключові когнітивні та емоційні характеристики, розробляють рекомендації щодо підвищення ефективності підготовки та здійснюють аналіз причин зниження продуктивності військовослужбовців [5].

В Україні аналогічний напрям поступово розвивається у системі професійно-психологічного відбору військовослужбовців. Зокрема, Наказ Міністерства оборони України №48 від 24 січня 2025 року передбачає оновлення психодіагностичних методик, спрямованих на оцінювання емоційної стійкості, професійної придатності та виявлення факторів психологічного ризику [11]. Важливим напрямом роботи є психологічний супровід військової підготовки — наприклад, під час тренувань бою в замкнених просторах (CQB) або виконання програми Survival, Evasion, Resistance, and Escape (SERE) [17]. Психологи здійснюють спостереження за поведінкою курсантів, аналізують помилки у сприйнятті загроз і прийнятті рішень, визначають когнітивні та емоційні чинники, що призводять до порушень техніки безпеки. На основі отриманих даних вони формують програми розвитку ментальних навичок, спрямовані на підвищення уваги, стресостійкості та ефективної емоційної регуляції. У межах SERE психологи також контролюють дії інструкторів та забезпечуючи відповідність тренувань етичним і гуманістичним стандартам. А також, психологи SERE, як правило, працюють з особами, які перебували в ізоляції, військовополоненими або заручниками. Основною метою цього процесу є отримання важливої інформації та повернення людини до нормального фізичного й психологічного стану.

Особливе значення має аналіз групової динаміки. Фактори згуртованості, якості комунікації, довіри та взаємної підтримки визначають спроможність підрозділу виконувати складні завдання та зберігати дисципліну. Психологи досліджують формування лідерства, можливість виникнення токсичних моделей поведінки та вплив стресу на взаємодію в групі, що є критичним під час тривалих ротацій та роботи в умовах ізоляції. Операційні психологи інтегровані у структуру військових підрозділів і взаємодіють із командирами як експерти з поведінкового аналізу, оцінювання людських ресурсів та прогнозування ризиків. З огляду на розширення спектра завдань сучасних збройних сил, потреба у таких фахівцях постійно зростає.

Поведінковий компонент бойових операцій проявляється також під час аналізу противника [14; 15]. Операційні психологи створюють непрямі психологічні портрети лідерів терористичних організацій, прогнозують їхню поведінку, досліджують соціальні структури протидіючих груп та механізми радикалізації [4; 14; 15]. Висновки використовуються для планування інформаційних та психологічних операцій, оцінки регіональних ризиків та забезпечення взаємодії персоналу та затриманих. Наприклад, оперативного психолога було призначено стратегом у посольстві США в Багдаді (Ірак) для виконання обов'язків головного стратега Коаліції та одного з оперативних командирів. Для керівництва силами Коаліції у проведенні інформаційних операцій, пошуку цілей ворогів та терористичних мереж і підтримки дипломатичних зусиль для встановлення нових відносин з повстанськими та племінними групами, психолог безпосередньо брав участь у зустрічах з племінними лідерами та лідерами нового уряду та допомагав у переході до мирної країни. Ці контакти привели до виявлення прихильників старого режиму та тих, кого підозрювали у викраденнях. Психолог також відповідав за створення поведінкового профілю терористичної мережі та її керівництва, а також виявлення вразливостей в організації та особистих характеристиках її лідерів.

В Україні Наказ Міністерства оборони України № 768 визначає систему психологічної допомоги, яка включає кризове психологічне втручання, психологічний дебрифінг, психологічну декомпресію, психологічне відновлення та психологічне консультування військовослужбовців [12]. Психологічні служби орієнтовані на психічне здоров'я персоналу та відновлення від бойового стресу, водночас, у переліку визначених цим нормативним документом завдань безпосередня психологічна підтримка військових операцій та консультативна підтримка командирів під час планування операції окремо не виокремлено .

Оскільки операційна психологія розвивається швидше, ніж формуються формалізовані стандарти підготовки, фахівці часто працюють у контекстах, що виходять за межі їхньої первинної компетентності [1; 14]. Це потребує постійного підвищення кваліфікації, професійних консультацій та критичної самооцінки власних можливостей. Одним із найскладніших питань є забезпечення інформованої згоди, оскільки психологи нерідко взаємодіють не з особами, яких оцінюють, а з командуванням, що ухвалює рішення. Множинність професійних ролей створює ризик конфлікту інтересів, що може вплинути на об'єктивність і професійну етичність.

У процесі розроблення Настанов з практики операційної психології Робочою групою АРА на основі міждисциплінарної експертизи та фахового консенсусу було сформовано узгоджені принципи професійної діяльності, що пройшли змістове й юридичне рецензування. Нижче подано таблицю з основними настановами [1, с. 7 – 14].

Настанова	Основна ідея	Практичне застосування настанови
1	Прогнозувати вплив своєї роботи на нацбезпеку, оборону та громадську безпеку.	Оцінка, підтримка ефективності виконання завдань та консультації в кризових ситуаціях; визначення меж конфіденційності; забезпечення безпеки та мінімізації шкоди.
2	Усвідомлювати ширший контекст своєї роботи.	Вивчення історій країн, культури, ідеології; обмежуватися межами своєї компетенції; постійно оновлювати знання; розробляти тренінги для керівників
3	Враховувати правові, регуляторні та наукові основи, поважати права людей.	Використовувати надійні та мінімально інвазивні методи; звітувати тільки релевантні дані; уникати незаконних практик; повідомляти про порушення прав.
4	Підтримувати і розвивати свою професійну компетентність.	Займатися саморозвитком і шукати навчання, консультації та наставництво; вивчати літературу; оцінювати ризики нових програм.
5	Балансувати між вимогами організацій і суспільства з правами та благополуччям окремих осіб.	Визначати ролі, клієнтів та етичні обов'язки; оцінювати вплив участі; документувати та обмежувати висновки релевантною інформацією.
6	Виявляти та вирішувати конфлікти інтересів.	Чітко визначати ролі; уникати дій, що порушують етику; шукати супервізію; модифікувати або відмовлятися від участі у безпосередніх конфліктах.
7	Враховувати рівність, різноманітність та інклюзію.	Використовувати методи відповідно до специфіки; працювати з перекладачами; оцінювати інструменти на предмет упередженості; повідомляти про обмеження методів.
8	Використовувати доказові методи оцінки.	Використовувати науково обґрунтовані методи; зберігати психометричні стандарти; враховувати обмеження інструментів; застосовувати найактуальніші дані.

Виділення невирішеної частини проблеми. В Україні існують різні структури для інформаційного та психологічного впливу та діяльності, пов'язаної з інформаційно-психологічними спеціальними операціями, що переважно лягає на фахівців центрів ССО або ж ГУР. Однак ця робота є недостатньою для покриття всіх завдань, які може виконувати оперативний психолог у цьому напрямку. Вони можуть вивчати поведінку

людей і груп та психологічні аспекти ситуації; передбачати, що станеться; реагувати; і використовувати інформацію для підготовки та прийняття рішень. У професії військової психології більшість психологів займаються психологічною підготовкою, підтримкою та роботою з персоналом. Набагато менша кількість спеціалістів залучена до діяльності, яка безпосередньо пов'язана з вивченням психологічних ситуацій під час планування та виконання операцій. Психологічні знання в основному використовуються для роботи з військами та для оцінки людських факторів, прогнозування поведінки учасників бою та підтримки командування під час планування.

Мета статті. Визначення характеристик становлення та сучасного функціонування оперативної психології в секторі безпеки та оборони США, систематизація основних напрямів діяльності оперативних психологів та демонстрація того, що деякі американські досвіди добре підходять до умов України та розвитку цієї галузі. Це може стати перевагою над супротивником і відкрити нові можливості для розвитку та підготовки нових висококваліфікованих спеціалістів, які стануть кадровою основою.

Наукова новизна. Оперативна психологія не є розвинутою психологічною галуззю в секторі безпеки та оборони України, і її потенційні можливості не повністю використовуються в стратегічному плануванні в Збройних Силах України та в бойових операціях.

Практичне значення. Оперативна психологія як окремий напрямок могла б допомогти зміцнити систему психологічної підтримки в сфері безпеки та оборони в Україні. Це не стільки для заміни роботи військових психологів, скільки для розширення сфери психологічних знань шляхом роботи з людьми з тактичного рівня, з особистого рівня, аналізу ситуацій та ризиків до прогнозування поведінки та планування. І це розглядається як одна з перспектив використання досвіду Сполучених Штатів для розвитку оперативної психології в Україні.

Методологія

Методи дослідження. Для виконання цієї роботи було використано метод бібліометричного аналізу для вибору та оцінки наукових джерел на основі їхньої актуальності та академічної відповідності. Метод синтезу та абстрагування було застосовано для загального наукового підходу щодо змісту та функції оперативної психології. Контент-аналіз було застосовано для аналізу джерел з метою визначення основних напрямків, у яких вона має застосовуватися в сфері безпеки та оборони. Порівняльний метод було використано для порівняння особливостей розвитку оперативної психології в США та Україні.

Джерела даних. Теоретичну основу дослідження становлять наукові публікації, професійні настанови, доктринальні та нормативні документи, що висвітлюють розвиток і практичне застосування операційної психології у секторі безпеки та оборони США й України. Перевагу надано актуальним джерелам 2020–2026 років, доповненим фундаментальними працями, що сформулювали теоретичні засади цього напрямку.

Інструменти аналізу. У процесі пошуку, систематизації та опрацювання інформації використано Google Scholar, PubMed, Crossref, офіційні ресурси American Psychological Association та Zotero.

Обмеження дослідження. Результати дослідження базуються на теоретичному та методологічному аналізі і потребують подальшої емпіричної перевірки. Відсутність відкритих матеріалів для практичного застосування оперативної психології в структурах безпеки та оборони, зокрема інформації, що має службовий або обмежений доступ, також пов'язана з обмеженнями.

Результати

На основі аналізу наукових, нормативно-правових і доктринальних джерел систематизовано основні функціональні компоненти операційної психології у секторі

безпеки та оборони США. Встановлено, що до них належать психологічне оцінювання та відбір персоналу, психологічна підготовка, оперативне консультування командирів, психологічне забезпечення спеціальних операцій, поведінковий аналіз, прогнозування поведінки, психологічний супровід розвідувальної та контррозвідувальної діяльності, а також участь в операціях інформаційного та психологічного впливу. Аналіз нормативно-правових документів Міністерства оборони України засвідчив [11; 12], що з 2025 року діяльність військових психологів охоплює психологічне забезпечення особового складу, його психологічну підготовку, оцінювання психологічного стану та здійснення заходів психологічної підтримки. Водночас оперативне консультування командирів, поведінковий аналіз, прогнозування поведінки, психологічне забезпечення спеціальних операцій і психологічна підтримка розвідувальної діяльності не визначені як окремі професійні завдання військових психологів. Порівняльний аналіз дозволив встановити відмінності у функціональному охопленні операційної психології у США та системи психологічного забезпечення в Україні. Американська модель включає ширший спектр завдань, безпосередньо пов'язаних з оперативною діяльністю, тоді як українська нормативна система переважно регламентує психологічне забезпечення особового складу. Водночас українські нормативні документи містять організаційні та функціональні передумови для впровадження цього напрямку і в Україні.

Обговорення

Інтерпретація результатів. Ми вважаємо, що аналіз надає основу для розгляду операційної психології як галузі, яка є більше, ніж просто психологічна робота з персоналом. Це вивчення поведінки учасників в оперативному середовищі, психологічних ризиків, прогнозування можливих реакцій та надання консультативної підтримки у прийнятті рішень (наприклад, така специфіка є в центрі поточної конфліктної ситуації, в якій психологічні, інформаційні та соціальні фактори відіграють важливу роль в операції). На основі нашого порівняння ми дійшли висновку, що українська система все ще дуже орієнтована на психологічну підтримку військового персоналу, їх підготовку та відновлення після впливу бойових стресорів. На відміну від цього, роль психолога в оперативному плануванні, поведінковому аналізі та консультаціях командування все ще не має належної організаційної структури.

Порівняння з іншими дослідженнями. Зазначені положення загалом дуже схожі на підхід М. А. Стала, де військова оперативна психологія застосовується до застосування психологічних знань у військовій сфері [14; 15; 16]. Подібне розуміння базується на рекомендаціях Американської психологічної асоціації щодо професійної компетентності, підходів на основі доказів та етичних стандартів [1]. Водночас українська практика відрізняється від американської щодо інституційного розвитку в цьому напрямку. У США оперативна психологія вже охоплює широкий спектр військових та аналітичних завдань, тоді як в Україні відповідні функції лише поступово виділяються в розвитку системи психологічної підтримки.

Наукова новизна (розгорнуто). Вперше систематизовано основні напрями операційної психології у секторі безпеки та оборони США та визначено перспективи адаптації окремих її елементів до українських умов. У межах дослідження операційну психологію розглянуто як спеціалізований напрям, що охоплює психологічний супровід військових операцій, поведінковий аналіз, прогнозування ризиків, підтримку прийняття рішень та консультативну взаємодію з командуванням.

Удосконалено уявлення про відмінності між традиційним психологічним забезпеченням особового складу та операційною психологією. Показано, що остання передбачає ширше застосування психологічних знань — не лише для підтримки персоналу, а й для аналізу операційного середовища, оцінювання людського фактора,

прогнозування поведінки та інтеграції психологічних знань у процеси оперативного планування, підготовки й управління.

Набуло подальшого розвитку положення щодо необхідності формування в Україні спеціалізованого напрямку операційної психології. Визначено перспективність розроблення спеціалізованих програм підготовки операційних психологів, визначення їхнього статусу та функціональних обов'язків, розвитку доказових методів поведінкового аналізу й психологічного оцінювання, а також формування чітких етичних і правових стандартів професійної діяльності.

Практичне значення (розгорнуто). Результати дослідження можуть бути використані для подальшого розвитку системи оперативної психології в Україні. Результати дослідження можуть бути корисними для Міністерства оборони України, Міністерства внутрішніх справ України, Головного управління розвідки Міністерства оборони України, Сил спеціальних операцій та інших структур сектору безпеки і оборони. Вони можуть бути використані під час розроблення спеціалізованих освітніх програм, визначення професійних компетенцій і функціональних обов'язків фахівців, а також удосконалення підходів до професійного психологічного відбору, оцінювання персоналу, аналізу поведінки, прогнозування можливих реакцій та оцінки людського фактора. Окреме практичне значення має можливість використання зазначених підходів у психологічному забезпеченні підготовки військовослужбовців, консультуванні командування та підтримці процесів оперативного планування. Водночас впровадження таких підходів має здійснюватися з урахуванням професійних, правових та етичних вимог до діяльності психолога.

Висновки

1. Встановлено, що операційна психологія у США охоплює значно ширше коло завдань, ніж традиційна психологічна підтримка особового складу. Вона включає психологічне оцінювання та відбір персоналу, психологічну підготовку, аналіз групової динаміки, поведінковий аналіз, прогнозування поведінки, консультування командування, психологічний супровід спеціальних операцій, а також підтримку розвідувальної та інформаційно-психологічної діяльності.
2. Визначено, що важливою особливістю американського підходу є врахування людського фактора під час оцінювання операційного середовища. Психологічні знання використовуються для розуміння мотивації, намірів, поведінкових особливостей, соціокультурних умов та можливих реакцій учасників операцій. Це дає змогу пов'язувати психологічний аналіз із оперативним плануванням та прийняттям рішень.
3. Порівняння підходів США та України показало, що українська система психологічного забезпечення переважно зосереджена на роботі з особовим складом, його психологічній підготовці, оцінюванні психологічного стану та подоланні наслідків бойового стресу. Водночас оперативне консультування командирів, поведінковий аналіз, прогнозування поведінки, психологічне забезпечення спеціальних операцій та підтримка розвідувальної діяльності ще не визначені як окремі професійні завдання військових психологів.
4. Водночас встановлено, що в Україні вже існують організаційні та нормативні передумови для подальшого розвитку цього напрямку. Зміни у системі психологічної допомоги та професійно-психологічного відбору створюють можливість для залучення фахівців різних профілів і поступового розширення сфери застосування психологічних знань у секторі безпеки та оборони.
5. Обґрунтовано, що окремі елементи американського досвіду можуть бути адаптовані до українських умов. Йдеться про використання психологічних знань під час аналізу операційного середовища, оцінювання людського фактора,

поведінкового аналізу, прогнозування можливих реакцій, консультування командування та підтримки оперативного планування. Для цього необхідні спеціалізована підготовка операційних психологів, визначення їхнього статусу і функціональних обов'язків, розвиток доказових методів психологічного оцінювання та чітких етичних і правових стандартів.

Перспективи подальших досліджень пов'язані з подальшим розвитком операційної психології в Україні, розробленням спеціалізованих програм підготовки відповідних фахівців, визначенням їхніх професійних компетенцій і функціональних обов'язків, а також розвитком методів поведінкового аналізу та психологічного оцінювання. Важливим напрямом залишається також подальше вивчення правових та етичних засад професійної діяльності операційних психологів.

Список використаних джерел

1. American Psychological Association. APA professional practice guidelines for operational psychology. 2023. <https://www.apa.org/about/policy/operational-psychology.pdf>
2. Bepalko A., Lelyuk M. Some aspects of professional and psychological selection in the Armed Forces of Ukraine. Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Military-Special Sciences. 2022. No. 3(51). P. 15–21. DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2217.2022.51.15-21>.
3. Borysenko V. Ye. Психологічна витривалість майбутніх офіцерів-розвідників у контексті метакогнітивного моніторингу. Психологічні студії. 2025. № 1. С. 7–13. DOI: <https://doi.org/10.32782/psych.studies/2025.1.1>.
4. Brooks N., Hira S. N. Operational psychology and cold case investigations in New Zealand. Forensic Science International: Synergy. 2022. Vol. 5. 100293. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.fsisyn.2022.100293>.
5. Bryant-Lees K. B., Prince L., Goodman T., Chappelle W., Thompson B. Sources of stress and psychological health outcomes for remotely piloted aircraft operators: A comparison across career fields and major commands. Military Medicine. 2021. Vol. 186, No. 7–8. P. e784–e795. DOI: <https://doi.org/10.1093/milmed/usaa257>.
6. Coyne J. T., Dollinger S., Brown N., Foroughi C., Sibley C., Phillips H. Limitations of current spatial ability testing for military aviators. Military Psychology. 2022. Vol. 34, No. 1. P. 33–46. DOI: <https://doi.org/10.1080/08995605.2021.1965786>.
7. D'Alessio I., Aitella U., Giannini A. M., Burrai J. "What about Military Decision-Making?": A Bibliometric Review of Published Articles. Behavioral Sciences. 2024. Vol. 14, No. 7. 514. DOI: <https://doi.org/10.3390/bs14070514>.
8. Department of the Army. FM 3-0 Operations. Washington, DC : Headquarters, Department of the Army, 2022. https://armypubs.army.mil/epubs/DR_pubs/DR_a/ARN43326-FM_3-0-000-WEB-1.pdf
9. Kravchenko K., Sokolina O., Kravchenko K. Analytical review of the features of the professional and psychological selection of citizens of Ukraine for Security Forces of the Sector of Security and Defense of Ukraine. Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Military-Special Sciences. 2023. No. 2(54). P. 28–35. DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2217.2023.54.28-35>.
10. Mattingsdal J., Johnsen B. H., Espevik R. Effect of changing threat conditions on police and military commanders' preferences for urgent and offensive actions: An analysis of decision making at the operational level of war. Military Psychology. 2025. Vol. 37, No. 1. P. 33–49. DOI: <https://doi.org/10.1080/08995605.2023.2277609>.
11. Міністерство оборони України. Про затвердження Змін до Інструкції з організації професійно-психологічного відбору у Збройних Силах України та Державній спеціальній службі транспорту : наказ від 24.01.2025 № 48. 2025.

12. Міністерство оборони України. Про затвердження Порядку організації психологічної допомоги в системі Міністерства оборони України : наказ від 11.11.2025 № 768. 2025.
13. Рудницький А. В. Методологічні підходи до дослідження психологічних механізмів ухвалення рішень у бойових умовах. Журнал сучасної психології. 2025. № 3. С. 67–75. DOI: <https://doi.org/10.26661/2786-7471/2025-3-8>.
14. Staal M. A., Corey D. M., Dean P. J., DeMatteo D., Krauss D. A., Lewis L. K., Myers C. A., Neller D. J., Stephenson J. A., Trompetter P. S., Younggren J. N. Professional practice guidelines for operational psychology: An executive summary. *American Psychologist*. 2025. Vol. 80, No. 5. P. 844–855. DOI: <https://doi.org/10.1037/amp0001499>.
15. Staal M. A., Stephenson J. A. Operational Psychology Post-9/11: A Decade of Evolution. *Military Psychology*. 2013. Vol. 25, No. 2. P. 93–104. DOI: <https://doi.org/10.1037/h0094951>.
16. Staal M. A., Stephenson J. A. Operational Psychology: An Emerging Subdiscipline. *Military Psychology*. 2006. Vol. 18, No. 4. P. 269–282. DOI: https://doi.org/10.1207/s15327876mp1804_2.
17. Steingraber A.-M., Tübben N., Brinkmann N., Finkeldey F., Migutin S., Bürger A., Lorei C., Hanssen N. Contributions to Operational Psychology: Psychological Training Model in the Context of Stress Management for Specialized German Military Police Personnel and Specialized Police Personnel. *Journal of Police and Criminal Psychology*. 2022. Vol. 37. P. 146–154. DOI: <https://doi.org/10.1007/s11896-021-09478-3>.

References

1. American Psychological Association. (2023). APA professional practice guidelines for operational psychology. <https://www.apa.org/about/policy/operational-psychology.pdf>
2. Bepalko, A., & Leliuk, M. (2022). Деякі аспекти професійно-психологічного відбору у Збройних Силах України [Some aspects of professional and psychological selection in the Armed Forces of Ukraine]. *Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Military-Special Sciences*, 3(51), 15–21. <https://doi.org/10.17721/1728-2217.2022.51.15-21>
3. Borysenko, V. Ye. (2025). Психологічна витривалість майбутніх офіцерів-розвідників у контексті метакогнітивного моніторингу [Psychological endurance of future reconnaissance officers within the framework of metacognitive monitoring]. *Психологічні студії*, (1), 7–13. <https://doi.org/10.32782/psych.studies/2025.1.1>
4. Brooks, N., & Hira, S. N. (2022). Operational psychology and cold case investigations in New Zealand. *Forensic Science International: Synergy*, 5, 100293. <https://doi.org/10.1016/j.fsisy.2022.100293>
5. Bryant-Lees, K. B., Prince, L., Goodman, T., Chappelle, W., & Thompson, B. (2021). Sources of stress and psychological health outcomes for remotely piloted aircraft operators: A comparison across career fields and major commands. *Military Medicine*, 186(7–8), e784–e795. <https://doi.org/10.1093/milmed/usaa257>
6. Coyne, J. T., Dollinger, S., Brown, N., Foroughi, C., Sibley, C., & Phillips, H. (2022). Limitations of current spatial ability testing for military aviators. *Military Psychology*, 34(1), 33–46. <https://doi.org/10.1080/08995605.2021.1965786>
7. D'Alessio, I., Aitella, U., Giannini, A. M., & Burrai, J. (2024). “What about military decision-making?": A bibliometric review of published articles. *Behavioral Sciences*, 14(7), 514. <https://doi.org/10.3390/bs14070514>
8. Department of the Army. (2022). FM 3-0 operations. Headquarters, Department of the Army. https://armypubs.army.mil/epubs/DR_pubs/DR_a/ARN43326-FM_3-0-000-WEB-1.pdf
9. Kravchenko, K., Sokolina, O., & Kravchenko, K. (2023). Аналітичний огляд особливостей професійно-психологічного відбору громадян України до силових структур сектору

- bezpeky ta oborony Ukrainy [Analytical review of the features of the professional and psychological selection of citizens of Ukraine for security forces of the security and defense sector of Ukraine]. Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Military-Special Sciences, 2(54), 28–35. <https://doi.org/10.17721/1728-2217.2023.54.28-35>
10. Mattingdal, J., Johnsen, B. H., & Espevik, R. (2025). Effect of changing threat conditions on police and military commanders' preferences for urgent and offensive actions: An analysis of decision making at the operational level of war. *Military Psychology*, 37(1), 33–49. <https://doi.org/10.1080/08995605.2023.2277609>
 11. Ministerstvo oborony Ukrainy [Ministry of Defence of Ukraine]. (2025a). Pro zatverdzhennia Zmin do Instruksii z orhanizatsii profesiino-psykholohichnoho vidboru u Zbroinykh Sylakh Ukrainy ta Derzhavnii spetsialnii sluzhbi transportu [On approval of amendments to the Instruction on the organization of professional and psychological selection in the Armed Forces of Ukraine and the State Special Transport Service] (Order No. 48, January 24, 2025).
 12. Ministerstvo oborony Ukrainy [Ministry of Defence of Ukraine]. (2025b). Pro zatverdzhennia Poriadku orhanizatsii psykholohichnoi dopomohy v systemi Ministerstva oborony Ukrainy [On approval of the Procedure for organizing psychological assistance in the system of the Ministry of Defence of Ukraine] (Order No. 768, November 11, 2025).
 13. Rudnytskyi, A. V. (2025). Metodolohichni pidkhody do doslidzhennia psykholohichnykh mekhanizmiv ukhvalennia rishen u boiovykh umovakh [Methodological approaches to the study of psychological mechanisms of decision-making in combat conditions]. *Zhurnal suchasnoi psykholohii*, (3), 67–75. <https://doi.org/10.26661/2786-7471/2025-3-8>
 14. Staal, M. A., & DeVries, M. R. (2020). Military operational psychology. *Psychological Services*, 17(2), 195–198. <https://doi.org/10.1037/ser0000308>
 15. Staal M. A., Stephenson J. A. Operational Psychology Post-9/11: A Decade of Evolution. *Military Psychology*. 2013. Vol. 25, No. 2. P. 93–104. DOI <https://doi.org/10.1037/h0094951>.
 16. Staal, M. A., Corey, D. M., Dean, P. J., DeMatteo, D., Krauss, D. A., Lewis, L. K., Myers, C. A., Neller, D. J., Stephenson, J. A., Trompetter, P. S., & Younggren, J. N. (2025). Professional practice guidelines for operational psychology: An executive summary. *American Psychologist*, 80(5), 844–855. <https://doi.org/10.1037/amp0001499>
 17. Steingräber, A.-M., Tübben, N., Brinkmann, N., Finkeldey, F., Migutin, S., Bürger, A., Lorei, C., & Hanssen, N. (2022). Contributions to operational psychology: Psychological training model in the context of stress management for specialized German military police personnel and specialized police personnel. *Journal of Police and Criminal Psychology*, 37, 146–154. <https://doi.org/10.1007/s11896-021-09478-3>